

Həm Azərbaycanın, həm də Türkiyənin, ümumiyyətlə türk dünyasının ictimai-siyasi həyatında onun əvəzsiz xidmətləri olub. Mustafa Kamal Atatürkün yaxın məsləhətçisi olan Əhməd bəy Ağaoğlu 1869-cu ildə Qarabağın nazlı gəlini Şuşa şəhərində anadan olub.

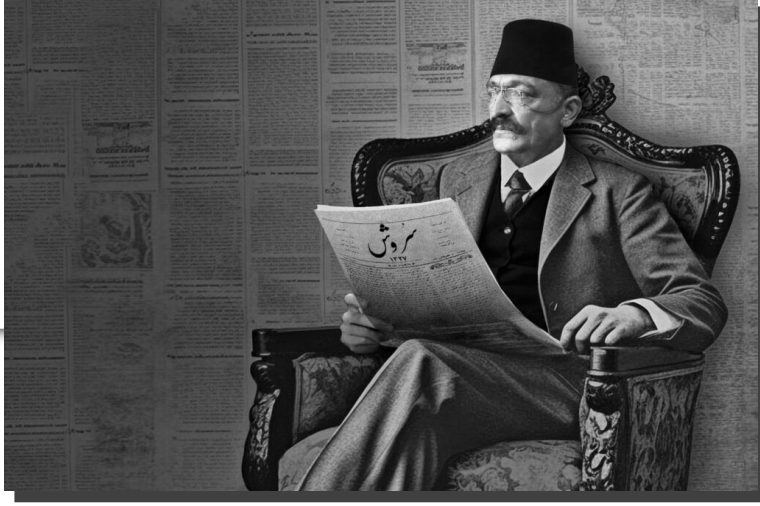
Əhməd bəyin atası Mirzə Həsən, XVIII əsrdə Ərzurumdan Gəncəyə köçüb gəlmiş, daha sonra isə Qarabağa yerləşmiş məşhur Qurdilər nəslindən olan pambıq fermeri idi, anası Təzə Xanım isə Qarabağın məşhur Sarıcalı nəslindəndir. Atasının nəslində hər kəsə Mirzə titulu verilir, çünki babası Mirzə İbrahim Şuşanın ən məşhur alimlərindən, habelə xəttat və şair olub. Əhməd bəyin əmiləri də təhsilli olub, fars, ərəb, rus dillərini mənimsəyiblər.

Əhməd bəy ənənəvi şie dəyərlərinə bağlı olan mömin bir ailədə böyüyüb, əmisi onun ruhani olmasını istədiyi üçün ərəb və fars dillərində təhsil almasını istəyib. Mömin bir qadın olmasına baxmayaraq axund və mollalarla ulduzu barışmayan anası Təzə xanım isə oğlunu gizlincə rus dili dərslərinə yazdırır və dünyəvi təhsil almasına şərait yaradır. Əhməd bəy öz xatirələrində yazır ki, əmisinin dediyi istiqamətdə təhsil alsə istiqaməti Nəcəf, Kərbəla olacaqdı, amma o anasının dediyi istiqamətə - Peterburqa, Parisə gedir.

Şuşadan Parisə uzanan yol

Əhməd bəy ilk təhsilini Şuşada mollaxanada alır, 1881-ci ildə Şuşada altı siniflik real məktəbi açıldıqdan sonra Qarabağ canişini müsəlman əhalini Xurşidbanu Natəvanın evinə toplayaraq uşaqlarını bu məktəbə qoymalarını istəyir. Atası da canişinə söz verərək Əhmədi Şuşa real məktəbinə göndərir. Bu məktəbdəki müəllimlərdən ikisinin, tarix müəllimi olan Şineyovski və riyaziyyat müəllimi olan Palekarpın Əhmədin yetişməsində böyük təsiri olur. Əhmədin bu məktəbdə sona kimi oxumasının ən başlıca səbəbi isə öz iradəsi olur, çünki erməni şagirdlərin çoxluğu cəmi 4 şagirdi müsəlman olan bu məktəbdə Əhmədə də problem yaradırdı, lakin o, digər müsəlman tələbələr kimi məktəbdən uzaqlaşmağı yox, əksinə, davam etməyi qarşısına məqsəd qoyur.

Yuxarı sinifləri oxumaq üçün daha sonra Tiflisdə, gimnaziya oxuyur. Burada da təhsil alan tək türk şagird o olur. Sonra təhsilini davam etdirmək üçün Avropanın mərkəzinə - Parisə gedib. 1888-ci ildə Sarbonne universitetinin hüquq məktəbinə daxil olan ilk azərbaycanlı olan Əhməd bəy Ağaoğlu elmi rəhbəri Ernest Renandan çox şey öyrənir. Renanın xüsusilə dinlər haqqında yazıları onu cəlb edir. Oxuduğu müddətdə fransız qəzetlərindən 10-dan çox məqaləsi dərc edilir. Məqalələrini oxuyan Renan ona Fransada qalmaq və elmə məşğul olmağı məsləhət görür. Lakin Əhməd bəy "mənim vətənimin də uşaqlarına müəllim lazımdır" deyərək təhsilini bitirdikdən sonra geri qayıdır və Şuşa gimnaziyasında fransız dilindən dərs verir. O dövrdə Fransada təhsil alan, fransız dilini bilən yeganə azərbaycanlı olduğu üçün yerli əhali ona ləqəb də qoymuşdu: "firəng Əhməd".

Qarabağın inciləri: firəng Əhməd

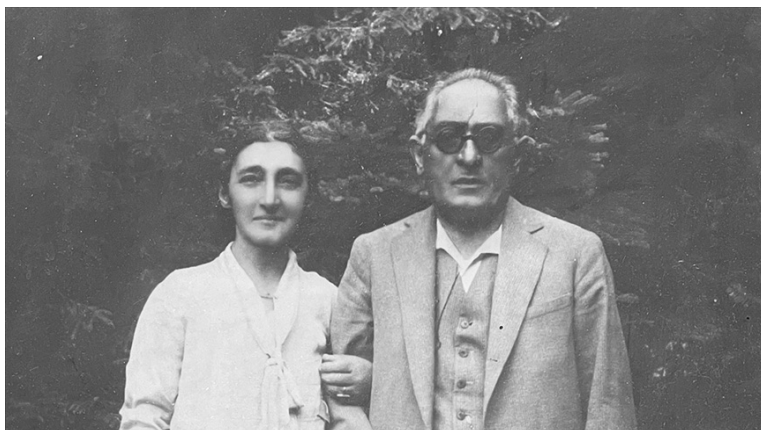
Jurnalistikada yeni imza

Əhməd bəy öz doğma torpaqlarındakı uşaqlara dərs deyərək onların dünyəvi təhsil almasına çalışır, dindən, mövhumatdan uzaq olmalarını istəyirdi. 1897-ci ildə milyonçu Hacı Zeynalabdin Tağıyevin dəvəti ilə Bakıya köçür. "Kaspi" qəzetinin əsas müəlliflərindən biri, eyni zamanda redaktoru olan Əhməd bəy ictimai-siyasi fəallığına görə Bakı Şəhər İdarəsinə üzv də seçilir. Onun ilk əsəri olan "Axund və İslam" da həmin illərdə yazılır. 7 il "Kaspi"də çalışan Əhməd bəyin qəzetdə 600-dən çox yazısı dərc edilib.

Əhməd Ağaoğlu tariximizə həm də qadınlara kişilərlə bərabər hüquq verilməsini tələb edən ilk ziyalılardan biri kimi düşüb. O öz yazılarında "azad qadın olmasa inkişaf da ola bilməz" deyirdi. 1905-ci ildə erməni daşnaklarının hədələrindən müdafiə məqsədi ilə "DİFAI" adlı bir gizli özünümüdafiə təşkilatı yaradır. Həmin ərəfədə Tağıyevin maliyyə yardımı ilə Əli bəy Hüseynzadə ilə birgə "Həyat"

pərişan edir, o həmin vaxt Peterburqda olan Fərrux bəyi görməyə gedir və ona məramını anladır. Bundan sonra Fərrux bəy əmisinə teleqram vurur və Sitarəni Əhməd bəyə verdiyini deyir. Beləcə, onlar evlənir.

1903-cü ildə onların ilk övladı doğulur. O dövrdə müsəlman adətlərinə görə ailənin oğlu olması daha şərəfli sayılırdı və kişilər oğlunun olması ilə öyünürdü. Lakin ilk övladı qız olduğuna görə Əhməd bəy tanıdığı-tanımadığı hamıya

qəzetini buraxmağa başlayır, bir il sonra "İrşad"-ı, sonra isə "Tərəqqi"-ni nəşr etdirir. Bütün Qafqazda Azərbaycanın haqq səsi olan ədibə qarşı ermənilər tərəfindən ciddi təzyiqlər baş qaldırır.

Elçiliyini özü edir

Əhməd bəyin həyat yoldaşını özü görərək sevməsi, öz elçiliyini özü etməsi də maraqlı məqamlardandır. Dövrün adətlərinə görə oğlanlar ailə quranda gələcək həyat yoldaşlarını anaları, bacıları seçib bəyənirdi. Lakin Əhməd bəy öz sevdasını özü tapır. Sitarə xanımın əmisi oğlu ilə dostluq edən gənc Əhməd bir gün Fərrux bəyin qonağı olanda bu aləgözlü Qarabağ qızını görüb aşıq olur. O, elçiliyini özü edir, amma bu hərəkəti Sitarə xanımın nənəsinin xoşuna gəlmir, qızı vermək istəmir. Nənənin bu hərəkəti Əhməd bəyi

muştuluq paylayır, xanımına isə bu münasibətlə 12 qızıl düymə hədiyyə edir. Onların 6 övladı olur - 3 qız, 3 oğlan. Sitarə xanım Əhməd bəyə həqiqi həyat yoldaşı olur, yaxşı və pis günündə onun əlini buraxmır. Əhməd bəy Malta sürgünündə olarkən qürbətdə 6 uşaqla çox çətinlik çəksə də bunların heç birini həyat yoldaşına hiss etdirmir. O Əhməd bəyin yazmaq eşqinə həmişə hörmət edir, öz cəhizlərinin satılaraq qəzet buraxılması fikrini dəstəkləyir.

Həmin ərəfədə Bakıdakı iri, xarici neft maqnatları yerli sahibkarlara, ermənilər isə müsəlman əhaliyə ciddi təzyiq göstərirdi. Bakı milyonçuları bu vəziyyətləri yoluna qoymaq üçün Əhməd bəy Ağaoğlunu Sankt-Peterburqa, II Nikolayla danışığa göndərirlər. Bu ərəfədə "DİFAI" müsəlman əhalini çar zülmündən, erməni terrorundan qorumaqda müstəsna xidmətlər

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyi

Yazı Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə "Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb.

öz millətinə xidmət göstərmək istədiyini bildirir. Nəriman Nərimanov Əhməd bəy Ağaoğlunu Azərbaycana dəvət edərək müqabilində ona yüksək vəzifə vəd edir. Lakin məktub ona çatdığı zaman Əhməd bəy artıq İstanbulda idi və ictimai-siyasi həyatın, azadlıq mübarizəsinin içində olduğu üçün İstanbulda qalmaq, mübarizə aparmaq istəyir.

Mustafa Kamal Atatürk onu 1921-ci ildə mətbuat üzrə ümum-müdir vəzifəsinə təyin edir, Əhməd bəy Qurtuluş savaşının təbliğatçılarından birinə çevrilir. Əhməd bəyin yeni Türkiyə üçün hansı önəmi daşdığını bu vəzifə ilə anlamaq olur. Həssas bir vaxtda, milli azadlıq məsələlərinin təbliğ edilmə dövründə ən strateji posta onun rəhbərlik etməsi Atatürkdə ona olan inamın, etibarın sübutu idi. Anadolu Agentliyinin qurucularından biri olması, "Hakimiyyəti-Milliyə" kimi rəsmi qəzetlərin baş redaktoru təyin edilməsi də bu dövrə təsadüf edir. Bundan sonra Ağaoğlu Cümhuriyyətin Böyük Millət Məclisinə deputat seçilir.

1933-cü ildə həyat yoldaşı Sitarə xanımın vəfatından sonra Əhməd bəy böyük sarsıntı keçirir. Bu itkidən sonra ictimai fəaliyyətinə əvvəlki kimi fəal olmur və 6 il sonra, 1939-cu ildə özü də vəfat edir. Ölüm yatağında olarkən övladlarına olan yeganə nəsihəti heç vaxt doğrulardan uzaqlaşma-maq olur. Onun ölümü barədə məqalələr Türkiyədə dərc olunan mətbu orqanlarda günlərlə dərc edilir. Əhməd bəy Ağaoğlunun qızı Sürəyya Ağaoğlu Türkiyənin ilk qadın millət vəkili olub, digər qızı Tezər, oğlu Səməd də deputat olub.

Əhməd bəy bütün həyatı boyunca o qədər məhsuldar yazıb ki, ona ədəbi caməədə "yazı maşını" deyiblər. Yorulmadan, usanmadan, türk dünyasının fədaisi olaraq bütün həyat boyunca yalnız bir devizi olub: "Türklüyə xidmət hər yerdə müqəddəsdir!".

Lalə Mehralı